

La germana borda de la coca-cola

La destil·leria d'Aielo de Malferit elabora un licor centenari anomenat Kola-Coca, que manté una vida paral·lela amb el refresc del segle XX, la coca-cola. Amb un sabor i uns orígens semblants, encara se'n pot consumir en aquest poble de la Vall d'Albaida.

RAFA GIL

Vista interior de la centenària destil·leria d'Aielo de Malferit. Els tonells encara encabeixen els licors i anisats que van gloriificar aquesta fàbrica a final del segle passat.

Aielo de Malferit no era, devers el 1880, un poble estirat ni, menys encara, grandet. La fam i el còlera a poc a poc havien esmicolat les ganades de viure d'una gent que ja feia prou si trobava un plat calent a taula. S'hi notava, si ho volem dir així, el retard acumulat que afligia els pobles de secà valencians i l'erm espiritual a què es veien abocats. Però aquell any del Senyor va veure la llum una destil·leria que havia de traure el poble, si no de la misèria, sí de l'anonimat. Una destil·le-

ria que va saber coquetejar amb l'èxit i oferir licors d'una història singular, com la Kola-Coca.

Diu la gent d'aquest poble de la Vall d'Albaida que els tres senyors que van fundar la fàbrica de licors —Aparici, Sanz i Ortiz— eren espanyolats. Sanz exercia de savi alquimista, el senyor Ortiz de capitalista financer, i Aparici es va encarregar de la distribució dels licors per les Espanyes i les Amèriques. Semblava, ja des d'un principi, que ho tenien ben lligat i que prompte arregarrien els fruits de

la bona planificació. Es vivien anys, els de l'ocàs del segle passat, pròspers per al negoci i la comercialització de begudes espirituoses. La gent de tot arreu del país i de fora es refrescava amb anisats de tota mena, com l'aiguardent i l'absenta, i amb xarops, que constituïen el plat fort de la casa.

La intensa demanda va fer que la fàbrica de licors, també anomenada pels veïns la Botelleria, perfeccionara les seues barreges màgiques, amb un resultat tal que aquells combinats celestials van obtenir vint medalles d'or i deu diplomes en les exposicions i certàmens internacionals, tant a l'ús a l'època. Els seus productes cada vegada pujaven més de cotització. I els premis assolits en els concursos d'Alexandria, Marsella, Brussel·les o Esmirna en tenien bona part de culpa.

La destil·leria, amb el pas dels anys, havia agafat volada. Els seus licors amaniaven les postres i les més amenes converses de qualsevol família. Fins i tot, les de la família reial que, l'any 1892, i per obra de la reina regent, Maria Cristina, li va concedir l'honor de ser proveïdora reial de begudes espirituoses, a més de poder usar els escuts i armes reials en l'etiquetatge. No hi havia res que poguera aturar-ne el creixement. Els seus productes, batejats amb curiosos apel·latius com ara Placer de Dama, Leche de Vieja o Lágrimas del Contribuyente, també van travessar l'oceà Atlàntic i es van consolidar en el continent americà, on feren veritable furor.

El licor de Nou de Kola-Coca va nàixer en aquest context de bonança i de prodigis, gestat possiblement en alguns dels molts viatges transatlàntics i comercials del senyor Aparici. L'origen exacte, l'any concret, no s'ha pogut determinar mai, i solament hi ha conjectures que, per la minsa documentació existent, fan coincidir l'origen del licor amb el de la beguda d'aquest segle XX, la coca-cola. Conjectures possibles que mai no desvirtuen el paral·lelisme que hi ha entre les vides paral·leles d'aquests dos productes.

La febre de la cola. Apunten els llibres d'història que, pels volts del 1880, als Estats Units hom va començar a produir begudes carbòniques amb regust de cola. Unes barreges molt acidulades amb àcid fosfòric, acolorides amb caramel, edulcorades amb sucre i aromatitzades, a les quals uns quants anys després hom afegí extractes de coca i de cola o, en unes altres patents, cafeïna i teobromina, d'un gran poder estimulant. Ja ens podem imaginar com devia ser la terra dels somnis americana amb centenars d'alquimistes barrejant ingredients per aconseguir l'elixir de la vida eterna. Molts foren els aspirants i només un, el farmacèutic John Pemberton, va obtenir l'anhelada fórmula màgica, encara avui reservada i secreta. Transcorria l'any 1885 quan a Atlanta es va patentar la coca-cola.

Aquells anys, la fàbrica de licors d'Aielo ja funcionava a ple rendiment i Baptista Aparici, l'agent comercial, ja havia anat més d'una vegada a les Amèriques a cercar-hi fortuna. Conten els veïns del poble que Aparici va ser l'importador i l'introduïdor d'un nou tipus de cep mare de vinya, dit cep americà, immune a les ràtzies devastadores de la fil·loxera. Aparici, amb aquest avenç agrari d'abast impensable aleshores, va assentar un negoci pecuniós, que encara avui és la base de l'economia d'Aielo de Malferit. L'esperit negociador i l'empenta aventurera d'aquest senyor, tanmateix, no es van pas deturar ací. Aparici era l'encarregat de comercialitzar aquells deli-

ciosos licors pel nou continent, un fet que el devia posar segurament en contacte amb els mateixos alquimistes esbojarrats que als Estats Units mesclaven tot d'ingredients diversos per atènyer la salvació màgica.

Joan Juan Micó és l'actual propietari de la fàbrica, encara oberta al públic, i també el destil·lador que en perpetua les antigues i pantagruèliques fórmules. Joan Micó ens apunta dues hipòtesis per a entendre l'origen de la Nou de Kola-Coca. L'una, més realista, que s'explicaria pel contacte amb la febre nord-americana de les begudes carbonatades, i l'altra, més èpica, que ens indica que els americans podrien haver aprofitat la fórmula primigènia de la barreja valenciana per fer-ne la beguda de les begudes. El debat, com es pot veure, ha atiat el petit orgull local i més d'un malentès, com aquell que ens diu que, per un pèl, la coca-cola no és valenciana.

Conten els veïns que Aparici va ser l'introduïdor d'un nou tipus de cep de vinya, immune a les ràtzies devastadores de la fil·loxera.

Sense arribar a tals extrems, Juan Micó remarca les múltiples semblances en els sabors. I per això no és gens estrany de sentir-li dir que la coca-cola i la Nou de Kola-Coca comparteixen la mateixa base d'ingredients i només una única diferència. I és que la beguda nord-americana conté aigua carbonatada i la beguda valenciana, una fina dosi d'alcohol. A Micó, no li tremola el pols a l'hora d'assegurar que, trets aquests productes, el gust és el mateix. L'actual amo no es mulla sobre l'origen i sols apunta unes possibilitats.

Sí que reconeix, tanmateix, la possibilitat que, en un dels múltiples viatges transoceànics, Baptista Aparici, o una altra persona, fera arribar a mans d'un americà el seu licor. Cert i comprovable és que la fàbrica va obtenir guardons per aquelles dates en ciutats representatives dels Estats Units com Xicago o Filadèlfia. I que en les visites respectives podia haver-se donat aquest fet, o senzillament que Aparici haguera recollit la fórmula nord-americana, que més tard hauria comercialitzat amb alcohol inclòs. La curiosa coincidència en el nom, encara que a l'inrevés, no permet de pensar en l'atzar ni en la casualitat; ens obliga, ben altrament, a lligar la vida d'aquestes dues begudes.

Siga com siga, l'any 1887, a la ciutat d'Atlanta es fundava la companyia Coca-Cola per produir i comercialitzar la desconeguda fórmula del refresc no alcohòlic inventat per John Pemberton. Una companyia que al cap poc de funcionar va copar tot el mercat i va projectar tot un símbol nacional i un referent internacional. La pu-

A l'esquerra, i en primer lloc, podem veure la coca-cola: al darrere, la Nou de Kola-Coca. Les hipòtesis sobre l'origen del licor valencià són disperses. Sembla que en un dels viatges dels agents comercials de la destil·leria d'Aielo, aquests contactaren amb la febre de les begudes carbonatades de cola.

RAFA GIL

Dalt, panoràmica de la plaça de l'Ajuntament, on es pot contemplar la façana de la destileria i, al darrere, la del Palau dels Marquesos de Malferit. A sota, detall de rajoles de l'edifici de la fàbrica de licors d'Aielo (a la pàgina del costat).

blicitat i la nova societat de masses configuraven l'escenari idoni perquè el refresc s'expandira primerament als Estats Units i després fera el salt a tot el món.

Mentre la indústria americana es preparava per hegemonitzar el mercat internacional, l'artesanía licorera valenciana bregava, com a molt, per no desaparèixer. Transcorrien els primers anys de segle i la comparació entre totes dues begudes ja era desfavorable a la Nou de Kola. La societat de masses, futur embrió de l'era del consum, requeria productes individualitzats, fàcils de consumir, de distribuir i, naturalment, de cobrar. L'ampolleta de coca-cola era, sens dubte, l'expressió màxima d'aquesta voluntat de masses.

Hom en podia ingerir unes quantes sense que la butxaca es veiera malmesa ni l'estómac rebolicat.

Ben al revés passava amb la Nou de Kola-Coca: un licor car, envasat en recipients grossos i carregat de fines dosis etlíques que podien marejar el bevedor més tenaç. Aquestes diferències de comercialització, nímies si es vol, van permetre al colós nord-americà d'enlairar-se amb més força i guanyar de seguida la partida. A la Nou valenciana, solament li va quedar una única destinació, la sobretaula i els cafès. I cada vegada, menys.

Enmig de tot açò, l'Institut Médico Valenciano va dictaminar que la Nou de Kola-Coca, enregistrada tardanament al ministeri d'Agricultura, l'agost del 1903, era un producte digne de la marca Non

cí que es feren estudis minuciosos d'ambdues substàncies que han corroborat la importància que en aquells països tenien d'antic i que n'ha fet estendre l'ús a tot el món civilitzat". Aquesta importància, en opinió de l'Institut Médico Valenciano, té relació amb un extens catàleg d'aplicacions de la kola-coca. Segons els galens, "l'home fluix és un atleta si pren aquest preciós licor; ni fatigues l'arruixen, ni es veu martiritzat en viatges per fam, set o son; la intel·ligència sobretot s'activa notablement i la tristesa i el malhumor es dissipen". Una meravella, un luxe de la natura si es vol, que es podia obtenir amb aquest licor de tanta anomenada.

També, i segons els facultatius de l'època, la Nou de Kola era un remei contra la grip, l'astènia, les febres i pulmonies, les tuberculosis i reumatismes, les anèmies i clorosis. Era un bon digestiu, i com a eupètic era utilíssim contra les diarrees. Per la seua manifesta acció diürètica guaria les malalties cardíacques i les hidropèsies. I constituïa la solució perfecta per a la neurastènia i les hipocondries. Per tota aquesta llarga llista de virtuts, els metges signataris del dictamen recomanaven prendre'n una cope-ta després de cada suculent àpat.

Aquest reconeixement medicinal, gairebé màgic, també el va tenir la coca-cola, que ja va ser creada per la constant labor d'un farmacèutic. Amb valors terapèutics, era venuda com un reconstituent que alleujava el malestar i estimulava el bon funcionament de l'organisme. Fins en aquest insòlit punt de vàlua medicinal, exagerat en el cas de la Nou de Kola, coincidiren les vides paral·leles d'aquestes dues begudes. Van ser fins ací, fins a trenc del segle XX, i tret de comptadíssimes excepcions, dues existències semblants, solament separades per un oceà i una cultura gastronòmica.

Però a partir d'ací tot va canviar. La companyia Coca-Cola, dotada de sòlides estructures econòmiques, va començar una expansió internacional, amb la creació de filials a cada país, a les quals subministrava les primeres matèries. S'i-

Segons els galens de l'Institut Médico, "l'home fluix és un atleta si pren aquest preciós licor; ni fatigues l'arruixen."

Plus Ultra. També va assenyalar aquesta institució que el licor posseïa propietats digestives i tòniques, i reconeixia de pas: "Si es té en compte tot el dictamen, com és just, caldrà felicitar els fabricants del licor, pel seu feliç pensament d'associar unes substàncies valuoses i la manera magistral de realitzar-ho". El dictamen era signat pels prestigiosos doctors Vicent Peset, Guillen i Trigo.

El remei de tots els mals. EL TEMPS ha pogut consultar-lo, aquest dictamen, i n'ha pogut extreure passatges que paga la pena de reproduir. Fa el document: "No podia passar desapercebut als viatgers i savis l'ús considerable que feien els indígenes de l'Àfrica i els d'Amèrica del Sud, de la Nou de Kola, els primers, i de les Fulles de Coca del Perú, els segons. D'a-

niciava així l'imparable camí, sense retorn, que l'havia de convertir en la primera multinacional, que fins i tot gosà a trencar la tèrbola guerra freda per produir-ne a l'extinta URSS. La coca-cola va anar esdevenint, cada any que passava, un colós de les finances, que diversificava la producció fins a adquirir, per exemple, la Columbia.

Era, sense dubte, la icona de la modernitat i de la civilització, un indicador més del grau de desenvolupament i de consum de cada país, com la taxa de llits o el nombre de telèfons. Era, i tant!, l'exponent màxim dels Estats Units, victoriosos i eufòrics de les guerres mundials, i de l'*American way of life*. La Nou de Kola-Coca veia, en canvi, restringit el seu mercat a l'interior del país, i moltes vegades al reduït de les comarques centrals del País Valencià. Ni era exponent de modernitat en una infausta dictadura, ni menys encara de cap estil de vida atractiu.

En aquesta davallada a l'infern, la Nou de Kola-Coca va perdre la denominació en el moment just que la filial espanyola del refresc americà es va adonar que una beguda semblant, amb alcohol, usava un nom paregut que podia originar una confusió no desitjable. Així les coses, la coca-cola va comprar la marca a la destil·leria d'Aielo, a final dels anys 40. D'ara endavant, el licor es diria Nou de Kola, i llestos. No es van pensar els propietaris de la Botelleria que això haguera de destorbar-ne el funcionament i la comercialització i, en canvi, van entendre que els diners eren raó de pes per a acceptar la venda.

L'adquisició de la marca va coincidir amb l'expansió a Espanya de la coca-cola, i en general dels refrescos i cerveses, els anys 50. Un fet que va cavar la tomba de les begudes espirituoses més feixugues, i també de la Nou de Kola-Coca. La societat de consum i l'obertura de costums van desterrar els licors alcohòlics i es van afillar les begudes lleugeres, que ara arrassen i que no necessiten cap explicació.

Avui la Nou de Kola-Coca és un sobri acompanyant del cafè, en una reduïda zona de la Vall d'Albaida i que conserva els seus po-

ders benèfics i quasi ancestrals que la van fer famosa a principi de segle a totes les sobretaules.

Fet i fet, l'origen del licor valencià roman encara confús, i qui sap si no té un lligam clar amb la febre, de final de segle passat, que va inundar de begudes carbonatades de cola els Estats Units. Sabem que no solament es va inventar la fórmula de la coca-cola aquells dies. I tenim constància manifesta que la pepsi actual també es remunta a aquelles llunyanes dates i que la dura pugna per la supremacia manté dividit tot un país.

La Nou de Kola-Coca no va poder mai ser la pepsi competidora, ni, menys encara, un producte d'èxit comercial. La crisi de les begudes espirituoses, causada per l'auge dels refrescos, li va segar la vida. Tot era qüestió del destí. Ara, només resta pensar què hauria esdevingut la destil·leria d'Aielo, si l'èxit haguera tocat la Kola-Coca.

Salvador Giménez

Cultura

Llengua catalana a Internet

<http://cultura.gencat.es/llengcat>